

УДК 378.141

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi48.223>

Сотер М. В.,
orcid.org/0000-0002-4626-0137

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТОВНО-МОВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті наголошено, що сучасна парадигма іншомовної освіти у технічних закладах вищої освіти України повинна, передусім, орієнтуватися на побудову такої системи підготовки фахівців інженерно-технічних спеціальностей, яка би передбачала студентоцентризм, відкритість, гнучкість, мобільність, практичну спрямованість та інтеграцію, що у майбутньому надасть можливість фахівцю адаптуватися до мінливих умов професійної діяльності.

Констатовано необхідність перенесення акцентів на оволодіння іноземною мовою шляхом інтеграційної взаємодії професійно-орієнтованих дисциплін та іноземної мови через імплементацію змістовно-мовної інтеграції у навчанні. Обґрунтовано необхідність залучення змістовно-мовної інтеграції у навчанні.

Схарактеризовано ряд проблем, пов'язаних із практичним упровадженням змістовно-мовної інтеграції у навчанні в освітній процес технічних закладів вищої освіти: недостатній рівень володіння англійською мовою студентами і викладачами фахових дисциплін для представлення навчального матеріалу англійською мовою; труднощі у співпраці викладачів іноземних мов та викладачів фахових дисциплін щодо створення та розробки навчальних планів, програм, матеріалів; поліпшення знання англійської мови, як студентами, так і викладачами.

Представлено особливості змістовно-мовної інтеграції у навчанні в умовах підготовки студентів інженерно-технічних спеціальностей: одночасне опанування іноземної мови і майбутнього фаху (професійно-орієнтованих дисциплін); навчання іноземної мови як засобу для викладання та засвоєння студентами позамовного змісту; автентичність навчальних матеріалів; побудова атмосфери співпраці, довіри й емпатії; формування активної особистості, готової до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення; взаємодія викладачів іноземних мов та викладачів-предметників та ін.

Ключові слова: змістовно-мовна інтеграція у навчанні; міждисциплінарні зв'язки; співробітництво викладачів фахових дисциплін з викладачами іноземних мов; моделі змістовно-мовної інтеграції у навчанні.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток міжнародних відносин у наш час, а також процеси інтеграції, інформатизації та науково-технічного прогресу висувають поряд з потребою у високоякісній загальнопрофесійній підготовці майбутніх інженерів нагальну необхідність у їхній іншомовній підготовці як одній з головних вимог до сучасного висококваліфікованого фахівця. Іноземна мова стає універсальним засобом комунікації у сучасному глобалізованому світі, у різних сферах діяльності, включаючи професійну. З огляду на це, можемо говорити про те, що «іншомовна компетентність інженера слугує тим ключем, що відкриває можливості для співробітництва, встановлення й розвитку професійних високоєфективних контактів з міжнародними партнерами, обміну фаховою інформацією між професіоналами, кваліфікованого й оперативного вирішення поставлених професійних задач через залучення міжнародного досвіду, розширює можливості навчання протягом усього життя (lifelong learning), постійного самовдосконалення та саморозвитку тощо» [4, с. 141].

Отже, сучасна парадигма іншомовної освіти у технічних закладах вищої освіти України повинна передусім орієнтуватись на побудову такої системи підготовки фахівців інженерно-технічних спеціальностей, яка би передбачала студентоцентризм, відкритість, гнучкість, мобільність, практичну спрямованість та інтеграцію, що у майбутньому надасть можливість фахівцю адаптуватися до мінливих умов професійної діяльності.

Виникає необхідність перенесення акцентів на оволодіння іноземною мовою шляхом інтеграційної взаємодії професійно-орієнтованих дисциплін та іноземної мови. В освітньому процесі закладу вищої освіти технічного спрямування такий підхід дозволить забезпечити систематичність, послідовність, тісний взаємозв'язок усіх освітніх компонентів, взаємозалежність та цілісність усього процесу навчання. Реалізація його можлива через імплементацію змістовно-мовної інтеграції у навчанні (CLIL – Content and Language Integrated Learning, далі CLIL).

Аналіз досліджень. Різні аспекти теоретичного та практичного характеру щодо вивчення поняття «змістовно-мовна інтеграції у навчанні» досліджують Дж. Бонсес (J. R. Bonces), Ф. Гуд (P. Hood), К. Далтон-Паффер (C. Dalton-Puffer), С. Дарн (S. Darn), М. Дуеньяс (M. Duenas), Д. Койл (D. Coyle), Д. Марш (D. Marsh), О. Мейєр (O. Meyer), О. Тарнопольський, Р. Віземес (R. Wiesemes), Е. Харроп (E. Harrop) та ін.

Мета статті: на основі вивчення сучасних досліджень схарактеризувати особливості змістовно-мовної інтеграції у навчанні студентів інженерно-технічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Поняття «CLIL» є міждисциплінарним і у загальному значенні полягає в одночасному навчанні іноземної мови і майбутнього фаху.

Так, передові європейські університети цілком зорієнтовані на викладання фахових дисциплін англійською мовою. Разом із тим, Р. Болайто та Р. Вест у звітній праці «Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів» (Київ, 2017), яка була націлена на оцінку сучасного стану викладання англійської мови, підкреслюють «відсутність інституційної політики чи цілей для програм з англійською мовою викладання», «брак підтримки для факультетів чи осіб, які б хотіли запровадити викладання англійською мовою» фахових дисциплін й наголошують на нагальній потребі у введенні «більшої кількості програм із англійською мовою викладання» [1, с. 97]. Реалізація таких кроків в освітній процес дозволить підготувати конкурентоспроможного інженера, який володіє «специфікою фахової термінології, стандартів, патентів, баз даних, нормативної та проектно-технічної документації, нормативно-правових актів з охорони праці на виробництві, системами вимірювальних величин тощо» [4, с. 142–143], причому іншомовна підготовка такого фахівця має здійснюватися як через мовні дисципліни, так і фахові.

С. Дарн зазначає, що започаткування такого підходу уперше обґрунтовано ще у 1994 році через спільний проект університету Ювяскюля (Фінляндія) та Європейської платформи для голландської освіти (UniCOM), де методики CLIL передбачала викладання дисциплін іноземною мовою з метою як вивчити її зміст, так і одночасно з метою опанування іноземної мови [7].

О. Тарнопольський наголошує на тому, що поняття «CLIL» є досить близьким до поняття навчання мови через зміст спеціальних дисциплін (content-based second language instruction) і відмінність полягає лише у тому, що перше трактується як змістовно ширше поняття [5, с. 24]. Дослідник услід за Д. Койлом виокремлює CLIL як «будь-яке навчання іноземної мови, коли вона використовується як засіб для викладання та засвоєння учнями/студентами позамовного змісту. CLIL складається з цілого комплексу різноманітних методик, їх практична реалізація відбувається через зміст спеціальних, фахових дисциплін» [там само].

На думку Дж. Бонсеса, CLIL базується на засвоєнні мови, а не на примусовому навчанні. Викладання предметного змісту іноземною мовою робить використання цієї мови більш контекстуалізованим, реальним та значущим для студентів. Оскільки мова використовується для досягнення реальних цілей, її використання є автентичним та набагато більше значущим для тих, хто навчається; як наслідок, підвищується мотивація [6, с. 183].

Е. Харроп зазначає, що імплементація CLIL призводить до більшої міжкультурної обізнаності, інтеграції контексту, мови та пізнання, створює ідеальне середовище для заохочення рефлексії та самосвідомості [9, с. 67]. Наголошено, що важливою характеристикою CLIL є те, що більшість тих, хто навчається, знають, що їм доведеться використовувати англійську мову як інструмент для здійснення іншої діяльності. Відтак, вивчення іншого предмета за допомогою англійської мови відображає їхні реальні потреби [там само, с. 63]. Практична спрямованість CLIL дає можливість побудови між викладачем і студентами суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка базується на співпраці, довірі й емпатії, адже як викладач, так і студенти прагнуть досягти якомога якіснішого кінцевого результату навчання – різновекторної підготовки фахівця. Більше того, така модель освітнього процесу з практико-прикладною орієнтацією сприяє вивченню як фахових дисциплін, так й іноземної мови, але без особливого акценту на мову. Увага студентів концентрується, перш за все, на засвоєнні змісту дисципліни, при цьому менша увага зосереджується на проблемах, пов'язаних з різного роду помилками (лексичними, граматичними, фонетичними та ін.).

При впровадженні CLIL в освітній процес, за твердженням Дж. Бонсеса, викладачі англійської мови повинні тісно співпрацювати з викладачами-предметниками, щоб гарантувати належне забезпечення розвитку мови і, разом із тим, фаху [6, с. 187]. Співробітництво викладачів фахових дисциплін й іноземної мови має ґрунтуватися на синергетичній співпраці, постійній взаємодії задля досягнення спільної мети – підготовки висококваліфікованого спеціаліста.

Н. Попова, М. Коган та О. Вдовіна підтверджують вищесказане. Адже вважають ключовим фактором для реалізації CLIL у вузівській практиці взаємодію викладачів іноземних мов та викладачів-предметників. При здійсненні педагогічної діяльності, яка відбувається в міждисциплінарному змістовому полі в контексті дисциплін майбутньої спеціальності, ті й інші викладачі дотримуються принципу інтегративності, практична реалізація якого передбачає специфічну методіку відбору навчального матеріалу та організацію навчальних занять із дисципліни, яка вибирається як основа для актуалізації міждисциплінарних зв'язків. Якість міждисциплінарної взаємодії при цьому може варіюватися в залежності від складу інтегруючих компонентів і ступеня їх актуалізації [3, с. 29].

О. Радіонова, Ф. Гаріфуліна і С. Фірсова звертають увагу на той факт, що CLIL дає можливість упродовж усього періоду університетського навчання інтегрувати вивчення іноземних мов та фахових дисциплін, щоб підтримувати належний рівень володіння іноземними мовами з подальшим його підвищенням. Більше того, науковиці підкреслюють потенціал CLIL для розвитку метадисциплінарних компетентностей, знань та навичок [10, с. 2]. Такі компетенції, на їх думку, відіграють особливу роль для фахівців через необхідність у наш час мати справу з величезними об'ємами інформації, вирішувати різні проблеми у динамічному зовнішньому середовищі, брати участь у колективній роботі.

С. Казначеева та О. Челнокова наголошують на тому, що реальна професійна спрямованість змісту курсу іноземної мови, співпраця викладачів іноземної мови з викладачами спеціальних дисциплін, підбір сучасних методик, використання технічних засобів навчання сприяють не тільки якісній підготовці фахівця, а й формуванню його як активної особистості, готової до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення [2, с. 11].

М. Дуеньяс у праці «Опис прототипів моделей змістовно-мовної інтеграції у навчанні у вищу освіту» (A Description of Prototype Models for Content-Based Language Instruction in Higher Education) виокремлює різноманітні моделі, що широко використовуються в освітніх установах у всьому світі [8]. Зокрема, серед найпоширеніших варіацій таких моделей вчена розглядає theme-based courses, adjunct/linked courses, sheltered subject matter instruction та second language medium courses [там само].

Поряд із позитивними характерними рисами CLIL, огляд літератури показав [1, с. 71–73, 96–98; 5, с. 24–25], що існує ряд проблем із практичним його впровадженням в освітній процес технічних закладів вищої освіти, зокрема:

- недостатній рівень володіння англійською мовою студентами і викладачами фахових дисциплін для представлення навчального матеріалу англійською мовою;
- труднощі у співпраці викладачів іноземних мов та викладачів фахових дисциплін у розрізі створення та розробки навчальних планів, програм, матеріалів;
- поліпшення знання англійської мови як студентами, так і викладачами.

Висновки. На основі аналізу наукових праць провідних учених [2–10] можна окреслити особливості змістовно-мовної інтеграції у навчанні студентів інженерно-технічних спеціальностей:

- одночасне опанування іноземної мови і майбутнього фаху (професійно-орієнтованих дисциплін);
- навчання іноземної мови як засобу для викладання та засвоєння студентами позамовного змісту;
- автентичність навчальних матеріалів;
- побудова атмосфери співпраці, довіри й емпатії;
- формування активної особистості, готової до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення;
- взаємодія викладачів іноземних мов та викладачів-предметників;
- інтеграція вивчення іноземних мов та фахових дисциплін для підтримки належного рівня володіння іноземними мовами з подальшим його підвищенням.

Дослідження моделей змістовно-мовної інтеграції у навчанні (theme-based courses, adjunct/linked courses, sheltered subject matter instruction, second language medium courses), а також практичний досвід їх імплементації в освітній процес фахової підготовки студентів інженерно-технічних спеціальностей задля подальшого при звичаєння ліпших доробок до умов українських технічних закладів вищої освіти може стати предметом подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Болайто Р., Вест Р. Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів». Київ : Видавництво Сталь, 2017. 154 с.
2. Казначеева С. Н., Челнокова Е. А. Интеграция иностранного языка и специальных дисциплин в высших учебных заведениях. *International Research Journal*. 2015. № 4 (35). Часть 3. С. 9–12. URL: <https://research-journal.org/pedagogy/integraciya-inostrannogo-yazyka-i-specialnykh-disciplin-v-vyshshix-uchebnykh-zavedeniyax/>
3. Попова Н., Коган М., Вдовина Е. Предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL) как методология актуализации междисциплинарных связей в техническом вузе. *Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки*. 2018. Т. 23. № 173. С. 29–42.
4. Сотер М. Провідні напрями інтенсифікації оволодіння іноземною мовою студентами інженерно-технічних спеціальностей. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Випуск 47. С. 140–145.*
5. Тарнопольський О. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вищах. *Іноземні мови*. 2011. № 3 (67). С. 23–27.

6. Bonces J. R. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Considerations in the Colombian Context. *Gist Education and Learning Research Journal*. 2012. No. 6. Pp. 177–189. URL: <https://latinjournal.org/index.php/gist/article/view/432>
7. Darn S. Content and Language Integrated Learning (CLIL): A European Overview. 2006. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED490775.pdf>
8. Duenas M. A description of prototype models for content-based language instruction in higher education. 2003. URL: <http://www.publicacions.ub.es/revistes/bells12/pdf/art04.pdf>
9. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): limitations and possibilities. *Encuentro*. 2012. No. 21. Pp. 57–70.
10. Rodionova E., Firsova S., Garifullina F. Modeling of content and language integrated learning for students of economics. *TEDUVIS 2020*, Proceedings of the Web Conferences, February 08, 2021. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219701009>

References:

1. Bolaito, R., & Vest, R. (2017). *Internatsionalizatsiia ukrainskykh universytetiv u rozrizi anhliiskoi movy: Proekt «Anhliiska mova dlia universytetiv»* [Internationalization of Ukrainian universities in the context of English: Project "English for Universities"]. Kyiv: Stal [in Ukrainian].
2. Kaznacheeva, S. N., & Chelnokova, E. A. (2015). Integratsiia inostrannogo iazyka i spetsialnykh distsiplin v vysshikh uchebnykh zavedeniakh [Integration of foreign language and special discipline in higher education institutions]. *International Research Journal*, 4 (35), 3, 9–12. Retrieved from <https://research-journal.org/pedagogy/integraciya-inostrannogo-yazyka-i-specialnyx-distsiplin-v-vyshix-uchebnyx-zavedeniyax/> [in Russian].
3. Popova, N., Kogan, M., & Vdovina, E. (2018). Predmetno-iazykovoie integrirovannoe obuchenie (CLIL) kak metodologiya aktualizatsii mezhdistsiplinarnykh svyazei v tekhnicheskome vuze [Content and Language Integrated Learning (CLIL) as actualization methodology of interdisciplinary links in technical university]. *Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya Gumanitarnye nauki*, 23, 173, 29–42 [in Russian].
4. Soter, M. (2021). Providni napriamy intensyfikatsii ovolodinnia inozemnoiu movoiu studentamy inzhenerno-tekhnichnykh spetsialnostei [Directions of intensification of foreign language learning by students of engineering and technical specialties]. *Pedahohichnyi almanakh*, 47, 140–145 [in Ukrainian].
5. Tarnopolskyi, O. (2011). Navchannia cherez zmist, zmistovno-movna intehratsiia ta inshomovne zanurennia u vykladanni inozemnykh mov dlia profesiinykh tsilei u nemovnykh vyshakh [Content Based Instruction, Content and Language Integrated Learning and Foreign Language Immersion in foreign language teaching for specific purposes at nonlinguistic educational institutions]. *Inozemni movy*, 3 (67), 23–27 [in Ukrainian].
6. Bonces, J. R. (2012). Content and Language Integrated Learning (CLIL): Considerations in the Colombian Context. *GIST – Education and Learning Research Journal*, (6), 177–189. Retrieved from <https://latinjournal.org/index.php/gist/article/view/432> [in English].
7. Darn, S. (2006). Content and Language Integrated Learning (CLIL): A European Overview. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED490775.pdf> [in English].
8. Duenas, M. (2003). A description of prototype models for content-based language instruction in higher education. Retrieved from <http://www.publicacions.ub.es/revistes/bells12/pdf/art04.pdf> [in English].
9. Harrop, E. (2012). Content and Language Integrated Learning (CLIL): limitations and possibilities. *Encuentro*, 21, 57–70 [in English].
10. Rodionova, E., Firsova, S., & Garifullina, F. (2021). Modeling of content and language integrated learning for students of economics. *TEDUVIS 2020*, Proceedings of the Web Conferences. Retrieved from <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219701009> [in English].

Soter M. V.,

orcid.org/0000-0002-4626-0137

FEATURES OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING OF STUDENTS OF ENGINEERING AND TECHNICAL MAJORS

The article emphasises that the modern paradigm of foreign language education in Ukrainian higher technical education institutions should primarily focus on building a system of engineering

specialists' training, which would provide student-centeredness, openness, flexibility, mobility, practical orientation and integration, which in the future will enable a specialist to adapt to the changing conditions of professional activity.

The necessity of shifting the emphasis to mastering a foreign language through the integration of professional disciplines and a foreign language through the implementation of content and language integrated learning has been stated. The importance of involving content and language integrated learning has been substantiated.

A number of problems related to the practical implementation of content and language integrated learning in the educational process of technical institutions of higher education have been characterised. There are such problems as insufficient level of English language proficiency by students and teachers of professional disciplines to present educational material in English; difficulties in cooperation between foreign language teachers and teachers of professional disciplines in creating and developing curriculum, syllabus and educational materials; improving English language skills by both students and teachers.

Features of content and language integrated learning in the conditions of training students of engineering and technical majors have been presented. There are such peculiarities as simultaneous mastering of a foreign language and future major (with the help of professionally-oriented disciplines); learning a foreign language as a means for teaching and mastering extralinguistic content of non-linguistic disciplines by students; authenticity of educational materials; creating an atmosphere of cooperation, trust and empathy; formation of an active personality, ready for self-education, self-development, self-improvement; interaction of foreign language teachers and teachers of professional disciplines, etc.

Key words: content and language integrated learning (CLIL); interdisciplinary connections; cooperation of teachers of professional disciplines with teachers of foreign languages; models of content and language integrated learning.

Дата надходження статті: 11.01.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук Султанова Н. В.

УДК 378:37.091.12:359-051]:34

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi48.220>

Чернявський О. А.*

orcid.org/0000-0002-9647-2066

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗА БОЙОВОЮ АРМІЙСЬКОЮ СИСТЕМОЮ

У статті зазначено, що відбувається постійне переформатування професійної підготовки курсантів з метою забезпечення їхніх ефективних дій (бойової діяльності) в екстремальних умовах зовнішнього середовища, за наявності значних фізичних і психологічних напружень, наростаючої втоми та інших несприятливих чинників бойової діяльності. Для організації високоякісної підготовки курсантів до професійної діяльності засобами Бойової армійської системи провідну роль відіграють основні положення Тимчасової настанови з фізичної підготовки в Збройних Силах України; щорічних директив Генерального штабу Збройних Сил України та відповідних наказів Генерального штабу Збройних Сил України. Бойова армійська система передбачає тактичну, вогневу, фізичну (загальну і спеціальну) підготовку і тактичну медицину.

*© Чернявський О. А.